

Załącznik nr3

**STRATEGIE POSTĘPOWANIA
W SYTUACJACH TRUDNYCH WYCHOWAWCZO
DLA UCZNIÓW ZE SPEKTRUM AUTYZMU**

Pod pojęciem trudnych zachowań rozumiemy wszelkie zachowania zagrażające bezpieczeństwu uczniów (autoagresja), a także innych osób (agresja) oraz mogące spowodować zniszczenie lub uszkodzenie przedmiotów w otoczeniu (destrukcja).

Wg Emersona (1995), *zachowanie trudne* możemy zdefiniować jako :

Zachowanie kulturowo anormalne, o takim nasileniu częstotliwości lub czasie trwania, iż fizyczne bezpieczeństwo osoby angażującej się w nie lub osób postronnych może być poważnie zagrożone, lub zachowanie, które może poważnie ograniczyć możliwość korzystania ze zwykłych miejsc i instytucji użyteczności publicznej lub skutkować odmową dostępu do nich.

Kryteria trudnych zachowań (wg Randall):

- Zachowanie jest niewłaściwe pod względem charakteru lub natężenia biorąc pod uwagę wiek lub poziom rozwoju jednostki
- Zachowanie jest niebezpieczne dla jednostki przejawiającej je
- Zachowanie jest niebezpieczne dla innych
- Zachowanie powoduje poważny stres osób mieszkających i pracujących z daną osobą
- Zachowanie w niedopuszczalny sposób zaburza jakość życia innych osób
- Zachowanie stanowi dodatkowe poważne niebezpieczeństwo dla danej jednostki, gdyż blokuje jej możliwości zdobywania nowych umiejętności i doświadczeń
- Zachowanie jest sprzeczne z ogólnie przyjętymi normami społecznymi

Przyczyny trudnych zachowań:

Przyczyny biologiczne:

- Wynikające ze specyfiki zaburzenia (uszkodzenie ośrodkowego układu nerwowego)
- Zaburzenia neurochemiczne i metaboliczne (niedostatek lub nadmiar substancji chemicznych niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania organizmu), nieprawidłowa dieta, źle dobrane leki itp.
- Problemy okresu dojrzewania

Przyczyny środowiskowe:

- Brak zrozumienia potrzeb osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym (brak jasno sformułowanych wymagań i konsekwencji w postępowaniu)
- Stawianie wymagań nieadekwatnych do możliwości dziecka
- Nierozpoznanie złego samopoczucia dziecka (choroby, bólu itd.)
- Utrwalenie nieprawidłowych, wyuczonych zachowań
- Nadmiar bodźców sensorycznych
- Niewłaściwa organizacja zajęć (zbyt długi czas jednostki metodycznej, za krótki odpoczynek między okresami wzmożonej aktywności intelektualnej lub fizycznej, niedostosowanie sali itp.)
- Brak współpracy pomiędzy rodzicami/opiekunami dziecka a specjalistami
- Utożsamianie zaburzeń zachowania z osobą (brak akceptacji nie tylko dla zachowania, ale i osoby, która je przejawia)

- Przyczyny wynikające z nieprawidłowego funkcjonowania społecznego dziecka:
- Nieumiejętność nawiązywania kontaktu z innymi i wyrażania emocji
- Naśladowanie złych wzorców
- Odpowiedź na brak stymulacji sensorycznej
- Nieumiejętność zorganizowania sobie celowej aktywności

Przykłady trudnych zachowań:

Autoagresja:

- Gryzienie, drapanie się
- Uderzanie głową i innymi częściami ciała o twarde przedmioty
- Wyrwanie włosów

Agresja:

- powodowanie hałasu swoim zachowaniem (krzyki, uderzanie przedmiotami,)
- odepchnięcie popchnięcie
- uderzenie ręką w tułów lub w głowę
- uderzenie głową w twarz/tułów
- gryzienie
- szczypanie/ mocne ściskanie
- drapanie
- ciągnięcie za włosy
- duszenie/ bardzo mocne obejmowanie
- gwałtowne niszczenie przedmiotów w otoczeniu
- Przeklinanie, używanie obraźliwych słów w stosunku do innych osób

Destrukcja:

- Rzucanie, przewracanie przedmiotów, rozbijanie, rozlewanie, rozsypywanie

Inne przykłady trudnych zachowań:

- Stwarzanie zagrożenia dla zdrowia/życia swojego i innych (np. pędzenie na oślep, wychodzenie na ulicę, wychylanie się przez okno, wspinanie się na meble i skakanie z wysokości, inicjowanie zabaw z użyciem niebezpiecznych przedmiotów)
- Uporczywe odmawianie wykonywania poleceń

Sposoby radzenia sobie z sytuacjami trudnymi:

- Najlepszym sposobem radzenia sobie z sytuacjami trudnymi jest ich przewidywanie i zapobieganie ich powstawaniu, poprzez odpowiednią organizację otoczenia uczniów, właściwe zaplanowanie i zorganizowanie aktywności ucznia, a tym samym stworzenie mu poczucia bezpieczeństwa
- Zapewnienie uczniowi struktury
- Zwracanie uwagi na mocne strony ucznia
- Nagradzanie uwagą i pochwałą właściwego zachowania
- Rozsądne podążanie za dzieckiem

Struktura czasowa czyli kolejność i/lub jednoczesność występowania zdarzeń
- jaki ma plan dnia (aktywności, które są źle tolerowane)

- czy aktywności są przewidywalne (czy wie czego się spodziewać gdy jedna aktywność się kończy, a druga zaczyna, a jeśli wie to skąd?)
- czy może dokonywać wyborów (jeśli tak czy dokonywanie wyboru sprawia mu trudność?)

Struktura przestrzenna czyli miejsca, które wiążą się z określoną aktywnością

- szatnia i rozbieranie się / ubieranie
- łazienka i mycie rąk twarzy zębów
- toaleta i załatwianie potrzeb fizjologicznych
- jadalnia i jedzenie
- określone miejsca w sali powiązane z różnymi rodzajami aktywności

Struktura interakcji czyli schematyzacja kontaktu

- polecenie
- wykonanie polecenia
- przerwa z niezbędnymi modyfikacjami

Koncentracja

- Nauczyciel powinien wiedzieć na czym/ na kim koncentruje się uczeń. Jeżeli nie koncentruje się na zadaniu, powinien zrobić przerwę lub **zmienić formę nauczania**.
- Jeżeli agresywny uczeń koncentruje się na innym uczniu - trzeba natychmiast przekierować jego uwagę.
- Atakujący zwykle patrzy w miejsce, w które chce uderzyć.

- Rejestrowanie zachowań trudnych w celu określenia ich przyczyny oraz okoliczności, w jakich się przejawiają. Pozwala to sporządzić listę przyczyn wywołujących zachowania, o których mowa u konkretnych uczniów i opracować efektywne metody terapeutyczne
- Niezmiernie ważna jest współpraca z rodzicami oraz wszystkimi specjalistami pracującymi z uczniem. Współpraca musi opierać się na wymianie spostrzeżeń dotyczących przejawianej przez dziecko aktywności, w celu ustalenia wspólnej strategii działania

Zasady postępowania zmniejszające ryzyko wystąpienia zachowań trudnych oraz pomocne w razie jego pojawienia się:

- Staraj się przewidzieć możliwość wystąpienia trudnej sytuacji i jej zapobiec
- Wykorzystaj kontrakt behawioralny, jest to umowa pomiędzy dzieckiem, a dorosłym. Każdy kontrakt powinien określać: kto wykona zadanie i otrzyma nagrodę, jakie zadanie ma zostać wykonane i kto będzie oceniał i decydował o nagrodzie.
- Jeżeli widzisz, że „coś” zaczyna się dziać, zmień aktywność, zaproponuj coś innego
- Panuj nad własnymi emocjami, bądź pewny siebie i zdecydowany, zachowaj spokój
- Mów do dziecka uspokajającym tonem
- Czuwaj nad bezpieczeństwem uczniów i własnym-jest ono ważniejsze, niż realizacja programu czy zaplanowanych zajęć

- Pokaż dziecku możliwość zachowań alternatywnych, naucz wyrażania emocji w akceptowany społecznie sposób
- Jeżeli czujesz, że sam sobie nie poradzisz, poproś o pomoc inne osoby
- Nawet jeśli obecność innych osób nie jest konieczna, może być potrzebna, żeby odwrócić uwagę innych uczniów od incydentu
- Zanotuj zachowanie trudne w karcie rejestrowania zachowań trudnych
- Porozmawiaj z wychowawcą, rodzicami dziecka oraz innymi nauczycielami podczas spotkania Zespołu ds. Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej
- Nie zapomnij porozmawiać z ofiarami agresji

Przykłady postępowania w sytuacjach trudnych:

W przypadku występowania trudnych sytuacji w dłuższym okresie czasu. Skutecznym sposobem w niwelowaniu trudnych zachowań może okazać się wzmocnienie pozytywne (nagradzanie) pożądanych zachowań i kontrakt behawioralny, w którym określa się najistotniejsze oczekiwane zachowania we współpracy z rodzicem.

Oczekiwane zachowania sformułowane muszą być w sposób konkretny, jawny i pozytywny dla ucznia np.:

- przebywa w sali podczas lekcji zamiast nie wychodzi z Sali podczas lekcji
- jest spokojny i dobry zamiast nie krzyczy
- bierze udział w zajęciach zamiast nie odmawia udziału w lekcji

Nie ma gotowej recepty postępowania w sytuacjach trudnych, gdyż każde dziecko jest indywidualnością, podobnie jak różne są przyczyny i sytuacje, w których zachowanie się przejawia. Musimy również pamiętać, że podmiotem naszych oddziaływań jest człowiek, który nie potrafi poradzić sobie sam w różnych sytuacjach i wymaga naszego wsparcia.

Prezentowane poniżej sposoby postępowania, są jedynie propozycjami, jak zachować się w sytuacji kryzysowej.

UWAGA! Zanim przystąpimy do eliminowania trudnego zachowania, upewnijmy się, że nie jest ono protestem przeciw warunkom, w których znalazło się dziecko, tzn. nie wynika ono z niezaspokojenia podstawowych potrzeb (np. uczeń: płacze, bo go coś boli, denerwuje się, bo jest głodne itd.)

IGNOROWANIE

- Polega na pozornym nie zwracaniu uwagi na poczynania dziecka, nie reagowanie i czekanie, aż zachowanie samoczynnie wygaśnie
- Skuteczne, gdy trudne zachowanie jest ze strony dziecka próbą zwrócenia na siebie uwagi; początkowo ignorowanie wzmacnia zachowanie trudne, gdyż dziecko za wszelką cenę chce zainteresować nas sobą, kiedy jednak jego wysiłki nie przyniosą spodziewanych rezultatów-wygaśnie
- Po ustąpieniu zachowania zawsze nagradzaj dziecko swoją uwagą

IZOLOWANIE OD GRUPY I MIEJSCA, W KTÓRYM ZACHOWANIE WYSTĄPIŁO

- Polega na fizycznym odizolowaniu od grupy, najlepiej wyprowadzeniu do innego pomieszczenia (sala wyciszeni nr 209)
- Skuteczne, gdy trudne zachowanie jest ze strony dziecka próbą zwrócenia na siebie uwagi; nie należy komentować zachowania, ani obdarzać dziecka swoją uwagą, dopóki całkowicie się nie uspokoi
- Gdy zachowanie wygaśnie, dziecko może powrócić do grupy

REPRYMENDA

- Polega na stosowaniu prostych nakazów/zakazów: przestań, usiądź itp.
UWAGA! Polecenia, oprócz zakazu powinny zawierać także wskazówkę pozytywną (np: zamiast: nie rzucaj- postaw kubek, zamiast : nie uderzaj-opuść ręce)
- Skuteczne, gdy zachowanie ma charakter przejściowy

UWAGA! Gdy zachowanie miało na celu zwrócenie naszej uwagi na dziecko, ta procedura wzmocni trudne zachowanie!

NAPRAWIANIE SZKODY

- Polega na zlikwidowaniu negatywnych skutków zachowania
- Dodatkowo można zastosować tzw. Hiperkorekcję, czyli egzekwowanie od dziecka nie tylko naprawienia wyrządzonej szkody, ale także wykonania jakiejś dodatkowej pracy (np. dziecko wyciera rozlaną herbatę i dodatkowo sprząta wszystkie stoliki w klasie)
- Skuteczne, gdy zachowanie ma charakter przejściowy;

UWAGA! Gdy zachowanie miało na celu zwrócenie naszej uwagi na dziecko, takie postępowanie wzmocni trudne zachowanie.

NEGOCJACJE

- Polegają na rozmowie z dzieckiem i nakłonieniu go do wykonania polecenia, obiecując darowanie lub zapowiadając odebranie przywileju
- Do stosowania wobec dzieci rozumiejących mowę i następstwa zdarzeń
- Darowanie/odebranie przywileju powinno mieć miejsce w krótkim odstępie czasu, np. Jeżeli zrobisz to, możesz pobawić się klockami
Jeśli nie zrobisz tego o co proszę, nie dostaniesz klocków do zabawy

UWAGA! Lepiej jest stosować nagrody, jak w pierwszym przypadku

ZACHĘCANIE DO ZACHOWAŃ ALTERNATYWNYCH

- Polega na pokazaniu bądź podpowiedzeniu dziecku innego sposobu działania, za pomocą którego osiągnie cel w społecznie akceptowany sposób
- Do stosowania wobec dzieci przejawiających niedojrzałość społeczną
- Nie komentujemy niewłaściwego zachowania dziecka, a jedynie pokazujemy alternatywę, np. gdy dziecko w sposób gwałtowny zamyka drzwi, demonstrujemy, jak zrobić to delikatnie

SKIEROWANIE UWAGI NA INNĄ AKTYWNOŚĆ LUB PRZEDMIOT

- Polega na odwróceniu uwagi dziecka od nieakceptowanej przez nas aktywności, która hamuje jego rozwój

PRZECIWDZIAŁANIE PASYWNOŚCI

- Polega na aktywizowaniu ucznia i przeciwdziałaniu jego bierności, gdyż taka postawa hamuje jego rozwój. Należy zachęcać do zabaw, współpracy z innymi uczniami, stwarzać okazję do kontaktu społecznego

Koncentrujemy się tutaj wokół:

nauki nowych zachowań – szczególnie takich, które zastępują funkcjonalnie zachowania trudne (mają tę samą funkcję),

nauki zachowań, które zwiększają samodzielność i zaradność,

rozwoju tych aktywności, które dają satysfakcję (to co uczeń lubi robić) modyfikując i socjalizując ulubione przez niego sposoby spędzania czasu.

Praca w tym obszarze nie obniża szybko poziomu zachowań trudnych, przejściowo nawet może je wzmacniać. Daje jednak nowe perspektywy rozwoju osoby podnosząc w efekcie poziom jej funkcjonowania. W całym procesie ten obszar oddziaływań terapeutycznych jest elementem decydującym o końcowym sukcesie.

PRZYTRZYMYWANIE

- Może być stosowane tylko w przypadku niekontrolowanych wybuchów autoagresji, agresji, destrukcji, gdy zagrożone jest czyjeś zdrowie, życie lub dochodzi do niszczenia przedmiotów w otoczeniu. Przytrzymaj ucznia, gdy jedyną skuteczną metodą, by przerwać taki wybuch jest unieruchomienie
- Celem przytrzymania musi być nie tylko kontrolowanie zachowania, ale także przywrócenie spokoju i bezpieczeństwa
- Przytrzymanie ucznia powinno odbywać się zawsze w obecności innej osoby: jeśli to konieczne, druga osoba pomaga unieruchomić dziecko, zawsze działając według instrukcji terapeuty
- Nie należy komentować tego zdarzenia przy dziecku
- Nie należy prosić dziecka o przepraszenie, to mogłoby stać się nagrodą i wzmocnić niepożądane zachowanie
- W momencie ustania zachowania, o którym mowa, redukujemy przytrzymanie
- Przy nawrocie do stanu poprzedniego ponownie stosujemy przytrzymanie
- O zastosowaniu przytrzymania zawsze należy powiadomić wychowawcę, rodziców dziecka oraz odnotować taki incydent w karcie do rejestrowania zachowań trudnych

Uruchomienie procedury zewnętrznej

PATRZ: PROCEDURA POSTĘPOWANIA WOBEC UCZNIĄ Z AUTYZMEM PRZEJAWIAJĄCEGO ZACHOWANIA TRUDNE.

